

Katarzyna Krzywicka

Racja stanu Kuby

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 4, 139-158

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. IV, 11

SECTIO K

1997

Zakład Systemów Politycznych Wydziału Politologii UMCS

KATARZYNA KRZYWICKA

Racja stanu Kuby

Cuban Reason of State

Przyjmujemy, iż racja stanu państwa jest historycznie zmiennym systemem podstawowych zewnętrznych i wewnętrznych interesów państwa, realizowanych w sposób bezkompromisowy.¹ W praktyce oznacza to, że jest dynamicznym przejawem suwerenności państwowej oraz systemem hierarchicznie najwyższych uzasadnień realizowanej polityki państwa.² Podmiotem tak określonej racji stanu jest państwo. Racja stanu zawiera strategiczne i narodowe interesy państwa, które stanowią główną siłę motywacji podejmowanych decyzji politycznych.

Konkretyzując te rozważania w stosunku do racji stanu realizowanej w polityce zagranicznej wyróżnia się jej cztery aspekty³:

Egzystencjalny, obejmujący przetrwanie państwa oraz zachowanie jego tożsamości. Przetrwanie państwa rozumiemy jako utrzymanie jego suwerenności, integralności terytorialnej oraz bezpieczeństwa. Tożsamość państwa obejmuje ochronę jego ustroju oraz systemów: politycznego, gospodarczego, ideologicznego i kulturowego;

---

¹ Por.: Z. J. Pietraś, *Racja stanu w polityce zagranicznej państwa*, [w:] E. Olszewski (red.), *Racja stanu. Historia, teoria, współczesność*, Lublin 1989, s. 42.

² Por.: E. Sadowski, *Racja stanu w polityce zagranicznej współczesnego państwa*, [w:] J. Kukułka (red.), *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 1988, s. 170–171.

³ Z. J. Pietraś, *Racja stanu w polityce zagranicznej państwa*, „Studia Nauk Politycznych” 1986, nr 5, s. 99–100 oraz s. 105.

Deklarowany, rozumiany jako system żywotnych interesów nie tylko egoistycznych, ale także altruistycznych czy koegzystencjalnych, szczególnie takich jak: pokój, współpraca, rozwój czy równa suwerenność;

Rzeczywisty, rozumiany jako dążenie do realizacji celów, których państwa nigdy nie deklarują, równocześnie deklarują cele, do których wcale nie dążą;

Transnarodowy, odnosi się nie do stosunków międzypaństwowych, ale do działań państwa wobec transnarodowych uczestników stosunków międzynarodowych, takich jak: korporacje gospodarcze, partie, czy ruchy polityczne lub społeczne.

Zgodnie z tematem artykułu podejmujemy analizę zewnątrzpolitycznej racji stanu Kuby, która skoncentruje się na egzystencjalnych, deklarowanych, rzeczywistych i transnarodowych interesach Republiki Kuby w środowisku międzynarodowym.

EGZYSTENCJALNA RACJA STANU

Egzystencjalna racja stanu Kuby obejmuje przede wszystkim gospodarcze, polityczne i ideologiczne interesy związane z przetrwaniem państwa o ustroju socjalistycznym, jego bezpieczeństwem zewnętrznym i trwałością systemu wewnętrznego. Analiza kategorii bezpieczeństwa, wywierającej zasadniczy wpływ na przetrwanie państwa kubańskiego, wymaga sięgnięcia do historycznych warunkowań kształtowania się egzystencjalnej racji stanu Kuby oraz scharakteryzowania aktualnej sytuacji z uwzględnieniem zmian zachodzących w środowisku międzynarodowym. Wobec powyższego proponujemy wyodrębnić i przeanalizować dwa czynniki o charakterze zewnętrzno-wewnętrznym warunkujące bezpieczeństwo i zarazem przetrwanie państwa kubańskiego.

Pierwszy dotyczy koncepcji polityki bezpieczeństwa regionalnego Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, wywierającej wpływ na zmiany zachodzące w wewnętrznym i zewnętrznym środowisku Kuby oraz percepcji *problemu kubańskiego* w stosunkach regionalnych i globalnych.

Drugi zasadza się na przetrwaniu państwa w aspekcie utrzymania tożsamości ustrojowej, systemu gospodarczego, wartości ideologicznych i interesów politycznych.

Wyjaśnienie pierwszego z wyróżnionych czynników można osiągnąć poprzez przeanalizowanie kształtowania się egzystencjalnej racji stanu Kuby w sytuacji globalnego konfliktu ideologicznego oraz w odniesieniu do jej najbliższego środowiska – regionu i subregionu, poczynwszy od kryzysu karaibskiego w 1962 r. aż do czasów najnowszych. Zasady polityki bezpieczeństwa regionalne-

go sformułowane przez dwa mocarstwa na początku lat sześćdziesiątych, wywarły zasadniczy wpływ na kształtowanie się egzystencjalnej, deklarowanej, rzeczywistej i transnarodowej racji stanu Kuby.

W wyniku zawartego 27 października 1962 r. porozumienia kończącego okres kryzysu karaibskiego, Stany Zjednoczone zobowiązały się, iż nie dokonają agresji na Kubę, zaś Związek Radziecki podjął się wycofania rakiet z wyspy.⁴ Jednakże ogłoszona Deklaracja Rewolucyjnego Rządu Kuby, stwierdzała, że amerykańskie gwarancje niedokonywania agresji na Kubę nie zapewniają temu państwu bezpieczeństwa, w obliczu takich faktów jak, utrzymanie przez Stany Zjednoczone blokady gospodarczej Kuby oraz prowadzenie działalności dywersyjnej na płaszczyźnie politycznej i militarnej wobec wyspy. Kuba domagała się położenia kresu atakom organizowanym z baz znajdujących się na terytorium Stanów Zjednoczonych i Purerto Rico, zaprzestania naruszania kubańskiej przestrzeni powietrznej przez samoloty amerykańskie oraz zlikwidowania wojskowej bazy morskiej Caimanera w Zatoce Guantanamo.⁵

Generalnie przedstawiciele władz kubańskich zajęli krytyczne stanowisko wobec sposobu rozwiązania kryzysu. Wyrażali wątpliwości w kwestii zapewnienia rzeczywistego bezpieczeństwa państwu kubańskiemu. Zastrzeżenia dotyczyły również formy osiągnięcia porozumienia pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim. Politycy kubańscy ocenili, iż bezpieczeństwo Kuby uległo zachwianiu w rezultacie wycofania radzieckiego sprzętu batalistycznego z wyspy. W liście do sekretarza generalnego ONZ z 15 listopada 1962 r. premier kubański wskazywał, że polityka USA wobec Kuby nie zmieniła się i dopóki nie zostaną spełnione postulaty wcześniej sformułowane przez Kubę, agresja może nastąpić w każdym momencie. Natomiast oświadczenie rządu kubańskiego z 25 listopada kończyło się stwierdzeniem: „Same obietnice, że nie dojdzie do agresji, nie wystarczą nam, potrzebujemy czynów”.⁶ Krytyczne stanowisko Kuby wywołał również fakt, iż warunki porozumienia radziecko-amerykańskiego nie były z nią skonsultowane i uzgodnione. Kuba nie zgadzała się z zawartym w porozumieniu postanowieniem o jednostronnej inspekcji wyspy, w czasie której miano ocenić realizację ugody. W oświadczeniu z 25 listopada stwierdzono, że „sprawa wyrażenia lub niewyrażenia zgody na inspekcję na

---

⁴ Szerzej na temat uwarunkowań i konsekwencji *Kryzysu karaibskiego* pisali: J. L. Blight, J.S. Nye, D. A. Welch, *The Missile Crisis Revisited*, „Foreign Affairs” 1987, v. 66, nr 1; W. Dobrzycki, *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*, MON, Warszawa 1989, s. 324–334; L. A. Pérez Jr., *Cuba and the United States: Ties of Singular Intimacy*, The University of Georgia Press, Athenes 1990, s. 238–263.

⁵ „Zbiór Dokumentów”, PISM, Warszawa 1962, nr 10, s. 1326–1327.

⁶ „Zbiór Dokumentów”, PISM, Warszawa 1963, nr 11, s. 1412.

swym terytorium jest suwerennym prawem Kuby uświęconym w *Karcie Narodów Zjednoczonych*.⁷ Według Kuby należałoby przede wszystkim sprawdzić, czy zlikwidowano bazy i ośrodki amerykańskie, w których przygotowuje się akcje wymierzone przeciwko niej. Niewłaściwa też wydała się Kubie propozycja, zawarta w liście premiera Chruszczowa do prezydenta Kennedy'ego z 22 października, dokonania transakcji łączonej, a mianowicie wycofania radzieckich rakiet z Kuby za wycofanie rakiet amerykańskich z Turcji.⁸

Sposób rozwiązania kryzysu karaibskiego wywarł wpływ na kubańską politykę zagraniczną i określił jej kierunek na następne lata. Kuba, jak podkreśla W. Dobrzycki, nie ufała obietnicom Stanów Zjednoczonych, stąd też z rezerwą odnosiła się do koncepcji pokojowego współistnienia państw o odmiennych ustrojach.⁹ Uznała, iż zasada pokojowego współistnienia w warunkach kubańskich nie likwiduje obawy o bezpieczeństwo. W swej polityce latynoamerykańskiej poparła koncepcję wojny partyzanckiej jako najskuteczniejszej strategii walki narodowowyzwoleńczej w regionie. Uzasadnienie tego stanowiska znalazło wyraz w *Drugiej Deklaracji Hawańskiej*, która została ogłoszona 4 lutego 1962 r. po wykluczeniu Kuby z Organizacji Państw Amerykańskich. Analizując sytuację społeczną, gospodarczą, historię walk klasowych na kontynencie, stwierdzono, że „w wielu krajach Ameryki Łacińskiej rewolucja jest obecnie nieunikniona”.¹⁰ Kuba podjęła aktywną działalność w regionie Ameryki Łacińskiej, udzielając poparcia zbrojnego partyzanckim ruchom narodowowyzwoleńczym, praktycznie realizując koncepcję *Foco guerrillero – ognisk partyzanckich* Ernesto Che Guevary.

Przedstawione fakty wskazują, że polityka bezpieczeństwa ustanowiona w wyniku porozumienia mocarstw w sposób bezpośredni uwarunkowała egzystencjonalną rację stanu Kuby. Głównym jej elementem było postrzeganie, począwszy od lat 60. do końca lat 80. zagrożenia bezpieczeństwa narodowego oraz podkreślana przez Kubę możliwość ataku militarnego ze strony Stanów Zjednoczonych. Dla uzasadnienia egzystencjonalnej racji stanu Fidel Castro odwoływał się do nacjonalizmu kubańskiego, zrodzonego w okresie XIX-wiecznych walk o wyzwolenie Kuby. Nieustanne ostrzeganie narodu przed groźbą agresji spotykało się z właściwą reakcją społeczeństwa, nastroje antyamerykańskie tkwiły w świadomości narodu kubańskiego od przełomu XIX i XX wieku, rewolucja 1959 roku zaś pozwoliła je ponownie wyartykułować.¹¹

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Zbiór Dokumentów”, PISM, Warszawa 1962, nr 10, s. 1297–1298.

⁹ Por.: Dobrzycki, *Ameryka Łacińska...*, s. 333.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Por.: Górski, *Rewolucja i trzdyca. Szkice o kubańskiej myśli filozoficzno-społecznej*, Białyostok 1991, s. 93–111.

W związku z szeregiem operacji podejmowanych przez Centralną Agencję Wywiadowczą przeciwko *socjalistycznej wyspie*, został wykreowany na Kubie syndrom *obleganej twierdzy*. Było to szczególnie zauważalne w latach 1981–1986, w okresie kadencji prezydenta Ronalda Reagana, charakteryzującej się napiętymi stosunkami międzypaństwowymi Kuby i USA na tle sytuacji politycznej w regionie Ameryki Środkowej i Karaibów. W rezultacie spowodowało to wewnętrzną mobilizację wojskową na wyspie, nastąpił wzrost o ponad pół miliona liczby rezerwistów, o półtora miliona milicjantów, członków obrony cywilnej i regularnych oddziałów Sił Armii Rewolucyjnej.¹² Wszystkie te czynniki stanowią, że Kuba jest częścią struktury sytuacji w regionie, spowodowanej socjalistycznym charakterem ustroju politycznego Kuby i jej sąsiedztwem ze Stanami Zjednoczonymi.

Bezpieczeństwo państwa jest również uwarunkowane zdolnością do zachowania i rozwijania jego systemu politycznego i ekonomicznego. Upadek państw socjalistycznych w Europie i zmiany, jakie nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych w polityce zagranicznej Związku Radzieckiego w stosunku do Stanów Zjednoczonych, spowodowały ponowne osłabienie poczucia bezpieczeństwa Kuby, nie tylko w sferze politycznej i militarnej, lecz także w sferze gospodarczej. Egzystencjalna racja stanu Kuby w obecnej dekadzie zasadza się w głównej mierze na przetrwaniu gospodarczym państwa, które wymaga reorientacji stosunków ekonomicznych.

Zakres przedmiotowy egzystencjalnej racji stanu obejmuje również dążenie do zachowania tożsamości ustrojowej. Interesy Kuby w tym zakresie zasadzają się na utrzymaniu ustroju socjalistycznego.

System polityczny państwa kubańskiego ukształtował się stopniowo.¹³ W latach 1959–1970 państwem kubańskim kierował Fidel Castro. Lata siedemdziesiąte przyniosły zasadnicze zmiany w odniesieniu do ustroju wewnętrznego państwa. Rozpoczęto proces *legitymizacji rewolucji socjalistycznej*, wprowadzania zmian administracyjno-politycznych, mających na celu nadanie formy prawnoustrojowej dokonaniom rewolucji.¹⁴ W 1972 roku powołano Komitet Wykonawczy, któremu podporządkowano urzędy i agencje ministerialne. W listopadzie 1972 r. siedmiu ministrów rządu zostało awansowanych do rangi wicepremierów i przejęło bezpośrednią odpowiedzialność za swoje resorty. W efekcie doprowadziło to do centralizacji procesu decyzyjnego, który skon-

¹² Por.: *Fidel's main report to the 3rd Congress*, „Granma Weekly Review”, 11 luty 1986.

¹³ Por.: T. Mołdawa, *Ustrój polityczny socjalistycznej Kuby*, Warszawa 1981, s. 74–89.

¹⁴ Por.: E. Gonzalez, *Castro and Cuba's New Orthodoxy*, „Problems of Communism”, styczeń–luty 1976, s. 1–11.

centrował się w Komitecie Wykonawczym, w skład którego wchodził Fidel i Raul Castro oraz prezydent Osvaldo Dorticós.

Celem podjętych reform było „poprawienie koordynacji pomiędzy ministerstwami i ustanowienie biurokratycznego przywództwa, którego sam premier nie był poprzednio zdolny zapewnić”.¹⁵ Zmiany te nie doprowadziły jednak do ustanowienia modelu silnej władzy kolektywnej, ani do ograniczenia prerogatyw decyzyjnych Fidela Castro. Delegowanie części uprawnień wykonawczych do określonych podmiotów o drugoplanowej pozycji w strukturze władzy oznaczało przeniesienie i podzielenie odpowiedzialności za podejmowane decyzje na szczeblu urzędowym.

W 1973 roku dokonano reformy systemu prawnego, powołując Najwyższy Trybunał Ludowy, Ludowe Sądy Prowincji oraz na szczeblu lokalnym Ludowe Sądy Podstawowe. System prawny został, jak podkreśla Luis Salas, zintegrowany ze strukturami administracyjno-politycznymi państwa, podporządkowany Radzie Ministrów i KPK.¹⁶

Komunistyczna Partia Kuby, która formalnie istniała od 1965 roku, odbyła w roku 1975 swój pierwszy zjazd, który usankcjonował monopartyjny system polityczny, potwierdzony na kolejnym zjeździe KPK w 1980 r. Pozycję Kubańskiej Partii Komunistycznej określił Raul Castro, stwierdzając, iż jest ona „najwyższym organem naszego społeczeństwa rewolucyjnej awangardy”, który jest zobowiązany do ustanowienia zasad i celów oraz ponosi odpowiedzialność za „przyszły kurs naszej Rewolucji”.¹⁷

W 1975 roku rozpoczęły się również prace nad projektem konstytucji kubańskiej. Komitetowi opracowującemu nową Ustawę Zasadniczą przewodniczył Blas Roca, członek Komitetu Centralnego KPK. Publiczne dyskusje toczące się na szczeblu komitetów lokalnych, spotkaniach Komitetów Obrony Rewolucji, łamach środków masowego przekazu zaowocowały przyjęciem w lutym 1976 r., w tajnym głosowaniu, zdecydowaną większością głosów, Konstytucji państwa, deklarującej socjalistyczny ustrój Republiki Kuby (art. 1). Ustawa Zasadnicza stanowiła, iż działalność organów państwowych opiera się na zasadach centralizmu demokratycznego (art. 66). Najwyższym organem władzy ustawodawczej jest Zgromadzenie Narodowe Władzy Ludowej (art. 67), z którego wyłaniana jest 31-osobowa Rada Państwa (art. 88). Zgodnie z Konstytucją Przewodniczący Rady Państwa pełni równocześnie funkcje przewodniczącego

¹⁵ J. I. Dominguez, *Cuba: Order and Revolution*, The Belknap Press, Cambridge 1978, s. 235–236.

¹⁶ L. Sales, *Social Control and Deviance in Cuba*, Praeger Publishers, New York 1979, s. 221.

¹⁷ *Przemówienie Raula Castro na Pierwszym Zjeździe KPK*, [w:] *Pierwszy Zjazd Komunistycznej Partii Kuby, 17–22 grudnia 1975. Podstawowe dokumenty*, Warszawa 1977, s. 5.

Rady Ministrów, będąc szefem państwa i rządu (art. 72). Artykuł 5. Konstytucji ustanowił monopartyjny system polityczny, w którym działalność innych partii i organizacji politycznych została wykluczona.

Przyjęta Konstytucja usankcjonowała system polityczny działający na wzór radzieckiego, monolitycznego modelu władzy, potwierdzając szczególne uprawnienia Fidela Castro jako przywódcy państwa. Wprowadzone w 1992 roku poprawki do Ustawy Zasadniczej Kuby nie zmieniły podstawowych założeń egzystencjalnej racji stanu państwa.

W nowych uwarunkowaniach globalnych początku lat dziewięćdziesiątych kubańska egzystencjalna racja stanu nie uległa zasadniczym zmianom – określenia nowych trendów w zakresie reformy systemu politycznego i ekonomicznego, których oczekiwano w środowisku międzynarodowym i społeczeństwie kubańskim w związku z IV Zjazdem KPK (październik 1991 r.). Tematem obrad były projekty czterech rezolucji dotyczących modyfikacji statutu partii, programu partii, doskonalenia władzy ludowej, rozwoju gospodarczego kraju.

Wystąpienie Fidela Castro, otwierające zjazd, zasadzało się na stwierdzeniu, iż rewolucja kubańska nie ma alternatywy, a kapitalizm nie powróci nigdy na Kubę. Przywódca kubański kilkakrotnie podkreślał konieczność „ratowania ojczyzny, rewolucji i socjalizmu”, obrony kubańskich idei socjalizmu „w samotności, tutaj, na tym oceanie kapitalizmu, który nas otacza. [...] Gdybyśmy nie chcieli ratować rewolucji, nie byłoby problemów, nie byłoby poświęceń... Kapitalizm nie wróci nigdy na Kubę. Jakikolwiek byłyby okoliczności, zawsze będziemy gotowi do wojny całego narodu i do obrony najodleglejszego skrawka naszego kraju”. Obecny cel egzystencjalnej racji stanu państwa prezydent Kuby określił jako „rozwiązanie przez nas samych naszych problemów: tylko my sami możemy i powinniśmy być zdatni znaleźć rozwiązanie problemów, zachowując jedność naszego narodu, porządek i ducha walki. Naszym pierwszym obowiązkiem podczas tego zjazdu jest przeanalizowanie z dużym realizmem obecnej sytuacji naszego kraju”.¹⁸

W czasie zjazdu przywódca Kuby nie zapowiedział zasadniczych, oczekiwanych przez naród kubański reform, zdemokratyzowania systemu politycznego oraz zliberalizowania systemu gospodarczego.

Egzystencjalna racja stanu Kuby w latach dziewięćdziesiątych koncentruje się na zagadnieniach utrzymania podstawowych założeń ustrojowych państwa socjalistycznego. Pod wpływem zmian polityczno-ustrojowych, które nastąpiły w państwach Europy Środkowo-Wschodniej oraz nowego układu sił w środowisku międzynarodowym Kuba przystępuje do stopniowej demokratyzacji syste-

¹⁸ „Przegląd Międzynarodowy”, PAP, nr 13445, 11 października 1991, s. 38.

mu politycznego oraz reformowania gospodarki kraju. Egzystencjalna racja stanu państwa zasadza się na zabezpieczeniu politycznego *status quo* oraz wyjścia z głębokiego kryzysu gospodarczego. Podnoszone przed ponad trzydzieści lat aspekty militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa ze strony Stanów Zjednoczonych, straciły na znaczenie w nowym globalnym układzie sił i interesów międzynarodowych oraz wobec rozwoju integracyjnych trendów politycznych i gospodarczych stosunkach regionalnych i subregionalnych. Egzystencjalna racja stanu Kuby w połowie lat 90. nadaje najwyższy priorytet stosunkom z krajami Ameryki Łacińskiej i Karaibów, przy zachowaniu tradycyjnie głoszonych celów utrzymania tożsamości ustrojowej państwa.

DEKLAROWANA RACJA STANU

Deklarowaną rację stanu państwa określają interesy zawarte w oficjalnych dokumentach państwowych, wystąpieniach i deklaracjach przywódców oraz przedstawicieli władz państwowych.

Podstawowe założenia, które określają deklarowaną rację stanu państwa, zawiera Konstytucja Republiki Kuby. Preambuła Ustawy Zasadniczej deklaruje w imieniu „robotników, chłopów, studentów i intelektualistów, którzy walczyli ponad pięćdziesiąt lat przeciwko dominacji imperialistycznej, korupcji politycznej, brakowi praw i wolności obywatelskich, bezrobociu i eksploatacji finansowej przez kapitalistów i właścicieli ziemskich”¹⁹, wspieranie „internacjonalizmu proletariackiego, przyjaźni i braterstwa, pomocy, współpracy i solidarności z narodami świata, szczególnie Ameryki Łacińskiej i Karaibów”.²⁰ Artykuł 12 Konstytucji rozwija zadeklarowane zasady antyimperializmu i internacjonalizmu. Republika Kuby „potwierdza swoje dążenie do pokoju [...] dla wszystkich państw, dużych i małych, biednych i bogatych, w poszanowaniu niepodległości i suwerenności narodów i praw do samostanowienia”.²¹

Stosunki międzynarodowe państwo kubańskie deklaruje się opierać na zasadach „równości praw, swobodnym samookreśleniu narodów, integralności terytorialnej, niezależności państwowej, współpracy międzynarodowej [...], pokojowym rozwiązywaniu sporów na płaszczyźnie równości i poszanowania zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz innych traktatach międzynarodowych, których Kuba jest stroną”.²²

¹⁹ *Constitution de la Republica de Cuba*, Editora Politica, La Habana, 1992, s. 1., (tłumaczenie własne).

²⁰ *Ibid.*, s. 2.

²¹ *Ibid.*, s. 8.

²² *Ibidem*.

W odniesieniu do stosunków z państwami regionu i subregionu Kuba „potwierdza wolę integracji i współpracy z krajami Ameryki Łacińskiej i Karaibów, która wynika z tożsamości społecznej i konieczności historycznej wspólnego rozwoju integracji gospodarczej i politycznej dla osiągnięcia rzeczywistej niezależności [...]”.²³

Charakterystyczną cechą deklarowanej racji stanu, która znajduje odzwierciedlenie w polityce zagranicznej Kuby, jest akcentowanie postawy antyimperialistycznej i solidarności z walką wielu krajów Trzeciego Świata o emancypację, nowy ład ekonomiczny, realizację koncepcji niezaangażowania, rozumianej, jako dążenie do ustanowienia nowych, bardziej sprawiedliwych stosunków na świecie.²⁴

Republika Kuby „potępia imperializm, który udziela poparcia wszelkim przejawom faszyzmu, kolonializmu, neokolonializmu i rasizmu, jako główną siłę agresji i wojny i najgorszego wroga narodów”. W konsekwencji państwo kubańskie „odrzuca zasadę interwencji bezpośredniej lub pośredniej w wewnętrzne i międzynarodowe sprawy jakiegokolwiek państwa”, wykluczając agresję zbrojną, blokadę ekonomiczną, naruszenie politycznej, gospodarczej i kulturalnej integralności państwa.²⁵

Kuba deklaruje, kierując się zasadą wzajemności, utrzymywanie stosunków przyjaźni z państwami o odmiennym ustroju politycznym, społecznym i gospodarczym, szanując ich suwerenność oraz normy współżycia międzynarodowego państw.

Zawarte w Konstytucji zasady, które legły u podstaw racji stanu państwa, Kuba wielokrotnie podkreślała w różnych gremiach na forum międzynarodowym.

W lutym 1976 r. Kuba, deklarując swoją przynależność do obozu państw socjalistycznych, za pośrednictwem Platformy Programowej Partii Komunistycznej i Konstytucji Republiki Kuby, wskazała, iż jej stosunki z krajami socjalistycznymi mają znaczenie priorytetowe w polityce zagranicznej. Podkreśliła również dążenie do wzmocnienia *obozu socjalistycznego* oraz przyjaźni i współpracy ze Związkiem Radzieckim.

Upadek systemu socjalistycznego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej spowodował utratę przez Kubę długoletnich sojuszników politycznych i partnerów gospodarczych. Wpłynął również na zmianę interesów deklarowanej racji stanu. Proces ten uwidocznił się podczas IV Zjazdu Komunistycznej Partii Kuby (10–14 października 1991 r.). W obliczu niekorzystnie ocenianej sytuacji

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibid.*, artykuł 12, ustęp „ch”, s. 8.

²⁵ *Ibid.*, s. 9.

międzynarodowej obrady KPK zdominowało hasło „uratować Ojczyznę, Rewolucję i Socjalizm”. W wystąpieniu inauguracyjnym zjazd Fidel Castro podkreślił, że Kuba mogła liczyć przez trzydzieści lat na poparcie *solidnych bastionów*, które dziś zniknęły, wobec czego „Bastionem jesteśmy my sami i wszyscy ci, którzy na świecie popierają naszą sprawę, podziwiają naszą sprawę i bohaterstwo i zdecydowanie naszego narodu”.²⁶

Po upadku europejskiego obozu socjalistycznego, określanym mianem *katastrofy*, Kuba potwierdziła w uchwale o polityce zagranicznej izolację ideologiczną, wyliczając reżimy braterskie: Chiny, Wietnam i Koreę Północną. W przemówieniu wygłoszonym na zakończenie zjazdu Fidel Castro zrezygnował z tradycyjnego zakończenia „Socjalizm albo śmierć”, mówiąc:

Socjalizm albo śmierć nie ma tu zastosowania, gdyż będzie socjalizm za wszelką cenę. [...] Bez honoru i bez godności nie chcemy życia. Ani naszego, ani tych, których kochamy. [...] My także będziemy potrafiliby umrzeć w walce.

Nawiązał do bohatera wojen o niepodległość z XIX w. Antonio Maceo, którego pomnik wznosi się na placu, gdzie odbywał się wiec. Mówił:

Nigdy nie będzie pokoju z imperium [USA – przyp. K. K.] bez całkowitej suwerenności i niepodległości naszej ojczyzny, bez całkowitego istnienia naszej rewolucji, socjalizmu, nigdy nie poddamy się hegemonii.²⁷

Determinacja ideologiczna i polityczna deklarowana przez przywódcę kubańskiego w 1991 roku została potwierdzona przez Fidela Castro na spotkaniu państw Grupy Trzech (Meksyk, Wenezuela, Kolumbia) 23 października 1991 r. na meksykańskiej wyspie Cozumel. Podczas konferencji prasowej dowodził, iż Kuba demokratyzuje się, o czym świadczy postulowana przez IV zjazd KPK nowa ordynacja wyborcza do organów władzy ludowej, wedle której deputowani do parlamentu będą wyłaniani w bezpośrednich wyborach. Zdaniem Fidela Castro „Kuba jest państwem, które dobrze funkcjonuje. Kraj pracuje i produkuje”.²⁸ Według słów kubańskiego przywódcy socjalizm na Kubie nie poniósł klęski, lecz przeciwnie – przyniósł duże osiągnięcia, mierzone brakiem żebraków i podrzutek oraz niskim wskaźnikiem umieralności noworodków. Mówiąc o stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi, Castro powiedział, że Kuba nie sprzeciwia się prowadzeniu negocjacji z USA w sprawie spornych kwestii. Dodał jednak, iż oczekuje od USA bezwarunkowego przerwania blokady gospodarczej,

²⁶ „Przegląd Międzynarodowy”, PAP, nr 13445, październik 1991, s. 38.

²⁷ Cytowane fragmenty przemówienia Fidela Castro podane za: AFP, „Przegląd Międzynarodowy”, PAP, nr 13447, 15 październik 1991, s. 41.

²⁸ „Przegląd Międzynarodowy”, PAP, nr 13454, 24 październik 1991, s. 50.

zlikwidowania amerykańskiej bazy wojskowej w Guantanamo oraz zaprzestania wszelkiej agresji.

Badanie deklarowanej racji stanu Kuby wykazuje różnicę w odniesieniu do innych krajów, szczególnie regionu Ameryki Łacińskiej, wynikającą z głoszonych założeń ideologicznych. Kuba do priorytetowych celów swojej polityki międzynarodowej zalicza: umocnienie i obronę rewolucji, jedność latynoamerykańską – *latinoamericanismo*, antyamerykanizm i antyimperializm, zniesienie pozostałości nekolonializmu w krajach Trzeciego Świata, solidarność z narodami, ruchami i rządami, które przeciwstawiają się hegemonii Stanów Zjednoczonych, zjednoczenie oraz umocnienie światowej społeczności socjalistycznej.

Kuba stara się przełamać izolację międzynarodową, wynikającą, z jednej strony, z powodów ideologicznych – krytyki jej ustroju politycznego i systemu gospodarczego, z drugiej strony, z odmowy Kuby wejścia w skład Nowego Ładu Międzynarodowego, który charakteryzuje się unipolaryzacją potwierdzającą, zdaniem przywództwa kubańskiego, dominację polityczną i wojskową Stanów Zjednoczonych w regionie i kształtowaniem się trzech bloków ekonomicznych na czele z USA, Niemcami i Japonią.²⁹ Nowy Ład Międzynarodowy charakteryzuje się wprowadzeniem demokratyzacji systemów politycznych opartej na pluralizmie politycznym, przestrzeganiu praw człowieka i reformie systemu gospodarczego, zgodnie z założeniami neoliberalnej gospodarki. Kuba jest jedynym krajem, który odmawiał udziału w tych przemianach i głosił to publicznie.

RZECZYWISTA RACJA STANU

Rzeczywista racja stanu Kuby w dużym zakresie pokrywa się z interesami deklarowanymi przez rząd Fidela Castro. Jednakże można wskazać na przykłady, iż deklarowana racja stanu Kuby była rozbieżna z rzeczywistymi dążeniami państwa na arenie międzynarodowej.

Radziecka interwencja w Czechosłowacji w 1968 roku oraz osłabienie napięcia w stosunkach Wschód–Zachód w latach siedemdziesiątych, w okresie kadencji prezydenckiej R. Nixona i J. Cartera, oddziaływały bezpośrednio na politykę zagraniczną Kuby, znajdując odzwierciedlenie w ewolucji rzeczywistej racji stanu państwa. Kuba wyraziła poparcie dla interwencji radzieckiej w Czechosłowacji i obalenia reformistycznego rządu Dubczeka. Fidel Castro uzasadnił to stanowisko, stwierdzając, że: „to była droga w kierunku kapitalizmu, i nieugięta droga w stronę imperializmu”.³⁰ W efekcie przywódca kubański

²⁹ C. A. Fabrii, *Cuba, América Latina y Europa Centro Oriental: una re-vision desde Cuba*, VI Congreso de La FIEALC, Warszawa 1993, s. 10–11.

³⁰ *Przemówienie F. Castro z dnia 23 sierpnia 1968 r.*, [w:] C. A. Montaner, *Secret Report on the Cuban Revolution*, Transaction Books, News Brunswick 1981, s. 25–28.

przyjął doktrynę L. Breżniewa, która zakładała prawo do interwencji w krajach socjalistycznych w celu obrony ustroju socjalistycznego.

Aprobata F. Castro dla radzieckiej inwazji w Czechosłowacji niósł za sobą międzynarodowe ryzyko polityczne. Poprzez zaakceptowanie interwencji zbrojnej wobec zaprzyjaźnionego państwa, rządzonego przez partię komunistyczną, Kuba zademonstrowała wysoki stopień podporządkowania Związkowi Radzieckiemu. Fakt ten zmienił dotychczasowe przekonanie części środowiska międzynarodowego, iż Kuba jest zdolna prowadzić deklarowaną, niezależną politykę zagraniczną. Kubańskie uzasadnienie poparcia dla agresji nasuwało przypuszczenie o podobnej reakcji przywódcy Kuby w stosunku do własnej opozycji wewnętrznej. Taką ocenę stanowiska Kuby wobec interwencji w Czechosłowacji daje C. A. Robbins, pisząc: „jest to wewnętrzna opozycja, której on (F. Castro) nie wahałby się podobnymi środkami zniszczyć dla obrony socjalizmu na Kubie”.³¹ Autorka podkreśla, jak wielu innych znawców przedmiotu, iż stanowisko Kuby, wyrażone przez przywódcę kubańskiego, było potwierdzeniem prawa Kuby do interwencji przeciwko rządowi o odmiennych koncepcjach ustrojowych w innych krajach Ameryki Łacińskiej.³²

Poparcie dla Związku Radzieckiego było świadome i pomimo tego, iż osłabiało deklarowane przez Kubę w środowisku międzynarodowym interesy, odpowiadało rzeczywistej racji racji stanu państwa. Było punktem zwrotnym w stosunkach kubańsko-radzieckich. W jego efekcie nastąpiło polityczne pojednanie, po ochłodzeniu stosunków związanych z zaangażowaniem Kuby w rozwój ruchów partyzanckich w latach sześćdziesiątych, wzrost pomocy gospodarczej, poszerzenie wszechstronnych związków pomiędzy obu krajami. W następstwie tych faktów Kuba zaprzestała deklarowania poparcia dla wojny partyzanckiej w regionie, aprobując radziecką koncepcję, w myśl której warunki lokalne determinują naturę walki politycznej, oraz poparła stanowisko Związku Radzieckiego w konflikcie z Chinami.

Na zmianę rzeczywistej racji stanu Kuby u progu lat siedemdziesiątych, wpłynął wzrost wpływów Związku Radzieckiego: zapotrzebowanie na radziecką pomoc ekonomiczną i techniczną oraz większy udział ZSRR w wewnętrznej i zagranicznej polityce państwa kubańskiego. Efektem tego procesu było przyjęcie, jako elementu rzeczywistej racji stanu Kuby, strategii *klientyzmu*, stopniowe kształtowanie się *satelitarnej* roli Kuby wobec ZSRR, co było równoznaczne z odejściem Kuby od postawy niezależności manifestowanej w regionie w okresie lat sześćdziesiątych.

³¹ C. A. Robbins, *The Cuban Threat*, Philadelphia 1985, s. 171.

³² *Ibid*, s. 172.

W latach siedemdziesiątych radzieckie dążenie do ustabilizowania stosunków ze Stanami Zjednoczonymi wpłynęło na kolejny konflikt rzeczywistej i deklarowanej racji stanu Kuby. Cele polityki zagranicznej Kuby nie były do końca zbieżne z interesami Związku Radzieckiego. Znalazło to odzwierciedlenie w kontrowersjach pomiędzy obu państwami odnośnie do zaangażowania Kuby w Afryce i Ameryce Środkowej. Przejawy dążeń w środowisku międzynarodowym do budowy klimatu odprężenia pomiędzy Wschodem i Zachodem, podejmowanie prób określenia płaszczyzn wspólnych interesów, pokładanie większych nadziei w negocjowaniu rozwiązań konfliktów niż w konfrontacji, stało w opozycji wobec deklarowanych interesów Kuby, zaangażowanej w konflikty regionalne w Afryce i Ameryce Środkowej. W okresie tym, jak pisze C. Mesa-Lago, ideologia stawała się mniej istotna niż polityka zagraniczna, jak też wewnętrzna. Wobec czego Kuba przyjęła otwarte stanowisko wobec społeczno-ekonomicznych i politycznych systemów pozostałych państw Ameryki Łacińskiej, nie podważając legitymacji swojego ustroju, ani nie wchodząc w konflikt ze swoimi przeciwnikami.³³

Ustanowienie stosunków przez Kubę z większością państw Ameryki Łacińskiej w połowie lat siedemdziesiątych przełamało trwającą prawie piętnaście lat izolację. Już w 1971 roku Kuba nawiązała stosunki z socjalistycznym rządem chilijskim. Podczas wizyty w Chile, kraju dokonującym radykalnych przemian społecznych, Fidel Castro zaapelował do wszystkich społeczeństw Ameryki Łacińskiej o „walkę w imię jedności wszystkich naszych krajów”.³⁴ W 1972 roku Kuba odnowiła stosunki dyplomatyczne z Peru, rządzonym przez postępowy rząd generała Velasco Alvarado oraz z Jamajką, Barbadosem, Gujaną i Trynidadem i Tobago.

Zmiana rzeczywistej racji stanu państwa dała się również zauważyć w stosunku do mniej radykalnych rządów. Przykład może stanowić przywrócenie stosunków z Argentyną. Kontynuując tę strategię Kuba odnowiła porozumienie z Panamą w 1974 roku, zaś panamski przywódca generał Omar Torrijos, udzielał międzynarodowego poparcia Fidelowi Castro aż do czasu zaangażowania się Kuby w konflikt środkowoamerykański na początku lat osiemdziesiątych. Również w 1974 roku państwo kubańskie przywróciło stosunki dyplomatyczne z Wenezuelą, w okresie sprawowania władzy przez prezydenta Carlosa Andrésa Péreza. Inicjatorem poprawy stosunków wenezuelsko-kubańskich był poprzednik Péreza, Rafael Caldera, orędownik idei *pluralizmu ideologicznego* w stosunkach pomiędzy krajami subregionu Karaibów. W marcu 1975 roku nastąpiło

³³ C. Mesas-Lago (ed.), *Cuba in the 1970s*, University of New Mexico Press 1978, s. 118.

³⁴ J. M. Del Aguila, *Cuba: Dilemmas of a Revolution*, Westview Press. Colorado, Boulder 1984, s. 112.

przywrócenie stosunków dyplomatycznych z Kolumbią, która wystąpiła z propozycją „zakończenia zimnej wojny w Ameryce Łacińskiej”.³⁵

Odmiennej aspekt rzeczywistej racji stanu Kuby stanowi stosunek do prawicowych rządów w Brazylii, Chile (po zamachu stanu) i Urugwaju. Kuba postrzegała te państwa jako proamerykańskie, o represyjnym, marionetkowym systemie władzy. Podobnie oceniano rządy w Gwatemali, Hondurasie, Salwadory, Nikaragui. Jako warunek *sine qua non* dla nawiązania dyplomatycznych stosunków z jakimkolwiek państwem regionu, F. Castro przyjmował niezależność danego państwa od Stanów Zjednoczonych.

Nawiązanie i poprawa stosunków z kilkoma krajami regionu i subregionu nie zmieniło postawy Kuby wobec Stanów Zjednoczonych. Przywódca kubański deklarował w 1972 roku, iż Kuba ma zamiar trwać „pięć, piętnaście lub nawet trzydzieści lat”, nie utrzymując stosunków ze Stanami Zjednoczonymi. Do czasu kryzysu, który nastąpił w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, priorytetowe znaczenie dla Kuby miały stosunki z europejskimi krajami socjalistycznymi, częścią państw Europy Zachodniej oraz krajami Trzeciego Świata.

Koniec lat osiemdziesiątych oraz pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych przyniosła zmiany w środowisku globalnym. Fidel Castro długo nie akceptował nowych uwarunkowań zaistniałych w systemie międzynarodowym po 1989 roku, przeciwstawiając się reformom wewnętrznym w kierunku gospodarki rynkowej i demokratyzacji systemu politycznego, deklarując samotną walkę o zachowanie idei socjalizmu.³⁶ Jednakże transformacja środowiska międzynarodowego Kuby wywarła wpływ na wewnętrzne uwarunkowania systemu państwowego, powodując m. in. głęboki kryzys gospodarczy, wzrost niezadowolenia społecznego, masową emigrację ludności kubańskiej, spowodowaną trudnymi warunkami socjalno-ekonomicznymi. Sytuacja ta wymusiła zmianę założeń rzeczywistej racji stanu, zgodnie z aktualnymi potrzebami kraju, szczególnie w sferze gospodarczej, od której rozwoju zależy dalsza egzystencja polityczna Kuby.

Podstawowym interesem, któremu podporządkowana jest obecnie rzeczywista racja stanu państwa kubańskiego, jest utrzymanie tożsamości ustrojowej i szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

TRANSNARODOWA RACJA STANU

Transnarodowa racja stanu Kuby zawiera się w interesach realizowanych na przestrzeni blisko czterdziestu lat, w ramach działalności w Ruchu Państw

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Por.: Górski, *op. cit.*, s. 276–277.

Niezaangażowanych oraz począwszy od drugiej połowy lat siedemdziesiątych do czasów obecnych, w politycznych i gospodarczych ugrupowaniach regionalnych i subregionalnych.

Transnarodowa racja stanu Kuby, u której podstaw leży przewodniczenie państwom Trzeciego Świata i radykalnemu nurtowi niezaangażowania, sięga swoimi korzeniami do 1959 r. W sierpniu 1961 roku Kuba uczestniczyła w pierwszej konferencji Ruchu Państw Niezaangażowanych w Belgradzie. Umocnienie się roli Kuby w ruchu państw niezaangażowanych oraz intensywny rozwój stosunków z krajami Trzeciego Świata nastąpiły w latach siedemdziesiątych.

Przynależność do ruchu państwo kubańskie uzasadniało tym, że nie jest uczestnikiem żadnego paktu wojskowego. Jednakże podczas kolejnych szczytów Kuba stawiała przed koniecznością obrony deklarowanego niezaangażowania, oskarżana o realizowanie interesów politycznych Związku Radzieckiego, co szczególnie uwidoczniło się podczas szczytów w Algierze w 1973 r. oraz w Hawanie w 1979 r.

W czasie szczytu algierskiego Fidel Castro w imieniu krajów o orientacji socjalistycznej opowiedział się za tezą, iż socjalizm jest naturalnym sojusznikiem niezaangażowania: „Ten kto przeciwstawia kraje socjalistyczne krajom niezaangażowanym – mówił – jest kontrrewolucjonistą”.³⁷ Wypowiedź ta została odebrana jako nowy element transnarodowej racji stanu Kuby. Stanowisko Kuby było odpowiedzią na atak przywódcy Libii M. Kadhafiego, który skrytykował komunizm i kapitalizm.

Podczas szóstego szczytu ruchu niezaangażowanych w Hawanie Fidel Castro wystąpił z tezą, że kraje rozwijające się są „naturalnym sojusznikiem państw socjalistycznych”. Krytyka Kuby wobec postawy Jugosławii i Egiptu oraz uprawiana przez przywódcę kubańskiego prowokacyjna antyzachodnia retoryka zachwiały spójnością ruchu.³⁸

Działania F. Castro, ocenione zostały w środowisku państw niezaangażowanych jako nadużycie pozycji przewodniczącego i gospodarza szczytu. Późniejsze stanowisko Kuby, wstrzymujące potępienie interwencji Związku Radzieckiego w Afganistanie oraz oceniane jako nieefektywne przywództwo w ruchu niezaangażowanych, doprowadziło w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych Ruch Państw Niezaangażowanych do zastoju i osłabienia zgodności w podejmowaniu wspólnych działań. Ujawniły się głębokie podziały na tle interesów

³⁷ „Zbiór Dokumentów”, PISM, Warszawa 1973, nr 9, s. 1380.

³⁸ Por.: M. Erisman, *Cuba and the Third World: The nonaligned nations Movement*, [w:] Levine B. B. (ed.), *The New Cuban Presence in the Caribbean*, Westview Press, Colorado, Boulder 1983, s. 149–170.

regionalnych i ideologicznych. F. Castro ustąpił ze stanowiska przewodniczącego ruchu podczas VII Szczytu Państw Niezaangażowanych odbywającego się w New Dehli w 1983 roku. Utrata przywództwa w ruchu zmniejszyła potencjalne możliwości wpływu Kuby na kształtowanie jego programu i podejmowanych działań.

Kontrowersje w kręgu Ruchu Państw Niezaangażowanych wzbudzało wyjaśnienie militarnego zaangażowania Kuby w konfliktach regionalnych, popierania rewolucyjnej i nacjonalistycznej ideologii, preferowania politycznych interesów, dla których istotę stanowił sojusz ze Związkiem Radzieckim. Wyjaśnienie tej kwestii proponuje H. M. Erisman, pisząc, iż Kuba wychodziła z założenia, że „kraje rozwijające się obawiają się zachodniego kolonializmu, prezentowała więc siebie jako Dawida przeciwstawiającego się amerykańskiemu Goliatowi” dla uzasadnienia swojej transnarodowej racji stanu, stawiającej Kubę w roli *rewolucjonisty i wyzwoliciela* ciemieźonych i wyzyskiwanych krajów Trzeciego Świata.³⁹ Uzupełnieniem powyższego stwierdzenia jest stanowisko przywódcy Kuby, który deklarował brak aprobaty dla dwuznaczności w polityce światowej, odrzucając przyjęcie neutralnej postawy wszędzie tam, gdzie radykalne społecznie ruchy dążą do zdobycia władzy i określając niemarksistowskie nurty jako *sprzymierzeńców burżuazyjnej reakcji*:

Są dwie drogi na świecie: reakcji i postępu. Trzeba dokonać wyboru; neutralność jest niemożliwa.⁴⁰

Relacja pomiędzy proletariackim internacjonalizmem i kubańską polityką transnarodową została wyraźnie określona w zasadach programowych polityki zagranicznej podczas Pierwszego Zjazdu KPK w 1975 roku. Kuba podkreślała obowiązek prowadzenia polityki zagranicznej, która opiera się na założeniu nieuchronnego konfliktu pomiędzy socjalizmem i kapitalizmem, definiując swoje interesy zgodnie z celami międzynarodowych ruchów komunistycznych, lecz deklarując zarazem zachowanie politycznej niezależności.

Działalność Kuby w Ruchu Państw Niezaangażowanych, jej zaangażowanie się w szerzenie idei *proletariackiego internacjonalizmu* oraz aktywność w rozwiązywaniu problemów państw Trzeciego Świata było rezultatem nie tylko deklarowanego *rewolucyjnego mesjanizmu* państwa, ale racjonalnych przesłanek i celów politycznych. Uważając się za kraj rozwijający, zagrożony *imperialistyczną agresją*, którego osiągnięcia wewnętrzne były stawiane na wzór rozwoju społecznego w innych krajach Trzeciego Świata, Kuba przyjęła za cel polityki

³⁹ *Ibidem*, s. 167.

⁴⁰ Cytat z przemówienia Fidela Castro wygłoszonego 26 lipca 1978 r. z okazji 25 rocznicy ataku na koszary Moncada, za: J. M. Del Aguilla, *Cuba: Dilemmas of a Revolution...*, s. 125.

zagranicznej i stosunków transnarodowych, utożsamienie się z żądaniami większości państw rozwijających się. Podtrzymywała te dążenia również w okresie postrzegania jej jako stronniczego *satelity* Związku Radzieckiego. Swoje transnarodowe interesy realizowała stopniowo poprzez kontakty i rozwijanie stosunków, począwszy od wczesnych lat sześćdziesiątych, z ruchami narodowowyzwoleńczymi oraz przez kreowanie swojego wizerunku jako wroga *ucisku, kolonializmu, rasizmu i syjonizmu*. Charakterystyczne dla transnarodowej racji stanu Kuby antyamerykańskie i antyzachodnie interesy oraz motywacje zostały wzmocnione przez jej wieloaspektową obecność w kilku krajach Trzeciego Świata, szczególnie w drugiej połowie lat siedemdziesiątych i pierwszej połowie lat osiemdziesiątych.

Począwszy od połowy lat siedemdziesiątych szczególne znaczenie przywiązywała Kuba, deklarując się jako kraj o rodowodzie afro-karaibsko-latynoskim, do zacieśnienia kontaktów z ruchami narodowowyzwoleńczymi i antyimperialistycznymi w Afryce. Wielu krajom afrykańskim udzielała pomocy materialnej, technicznej, naukowo-kadrowej oraz wojskowej (Angola, Etiopia).

W latach osiemdziesiątych Kuba występowała jako protektor konfliktów na płaszczyźnie państw rozwiniętych i rozwijających się, główną uwagę w działalności międzynarodowej poświęcając walce o przebudowę ładu światowego, przede wszystkim ekonomicznego, o ustanowienie bardziej sprawiedliwych reguł, które umożliwiłyby rozwiązanie problemów gospodarczych krajów Trzeciego Świata. Problemy te poruszał przywódca kubański w swoich przemówieniach, wywiadach i książkach.⁴¹

Realizowanie przez Kubę założeń transnarodowej racji stanu prowadziło do naruszania politycznego *status quo* państw, jak w przypadku konfliktów w Afryce czy w regionie Karaibów. Generalnie jednak Kuba pozostawała ostrożna w wykorzystywaniu środków militarnych dla propagowania swoich idei i interesów. Stwierdzenie to potwierdza postawa Kuby wobec konfliktu środkowo-amerykańskiego, w który nie zaangażowała się militarnie, preferując rozwiązanie na drodze politycznych mediacji.

H. M. Erisman wyodrębnił cztery okresy w rozwoju aktywności transnarodowej Kuby, charakteryzujące się odmiennymi interesami eksponowanymi przez to państwo.⁴² Pierwszy okres, zamykający się w latach 1959–1972, określił, jako *radykałny romantyzm*, w którym nastąpiło wyhamowanie działań rewolucyjnych i wzrost dążeń do pojednania w regionie. Drugi okres, nazwany

⁴¹ Por.: F. Castro, *Kryzys gospodarczy i społeczny na świecie.*, Warszawa 1986; F. Castro, *Izbrannyje proizvedenija 1957–1986*, Moskwa 1986.

⁴² Por.: H. M. Erisman, *Cuba's International Relations: The anatomy of a Nationalistic Foreign Policy*, Westview Press, Colorado, Boulder 1985.

został *narodzinami polityki globalnej* i przypadł na lata 1972–1975. Kuba zadeklarowała wówczas swoją przynależność do krajów Trzeciego Świata, przyjęła zasady niezaangażowania i nadała większy priorytet problemom wiążącym się z konfliktem na płaszczyźnie Północ–Południe niż dotychczas eksponowanemu konfliktowi ideologicznemu na linii Wschód–Zachód. Trzeci okres, który rozpoczął się w 1975 roku i trwał do 1979 r. charakteryzuje się, zdaniem Erismana, *szczytowym globalizmem* w kontekście zaangażowania politycznego, ekonomicznego i militarnego w regionie Afryki. Czwarty okres, określanym mianem *współczesnego globalizmu* obejmuje lata 1979–1985. Zainteresowania międzynarodowe Kuby rozszerzyły się w tym czasie poza Afrykę, na kraje Środkowego Wschodu, Ameryki Centralnej i Karaibów.

Powyższą systematykę możemy uzupełnić o piąty okres *odchodzenia od globalizmu*, przypadający od połowy lat osiemdziesiątych do czasów obecnych, w którym Kuba zawęziła swoje globalne interesy do celów związanych z przetrwaniem ekonomicznym i politycznym państwa, kierując swoje zainteresowania głównie w stronę działalności w regionalnych i subregionalnych organizacjach ekonomicznych i politycznych.

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, iż podmiotem racji stanu Kuby jest państwo ukształtowane w wyniku rewolucji socjalistycznej, pierwszej w hemisferze zachodniej, kierowane przez charyzmatycznego przywódcę, które okresowo izolowane ułożyło stosunki dyplomatyczne z prawie wszystkimi państwami regionu Ameryki Łacińskiej i subregionu karaibskiego. Obecnie stoi przed koniecznością określenia swojej pozycji po upadku systemu socjalistycznego w Europie Środkowo-Wschodniej i utracie sojuszników ideologicznych i głównych partnerów gospodarczych.

Zakres przedmiotowy racji stanu Kuby dotyczy interesów związanych głównie z szeroko rozumianym bezpieczeństwem państwa, zarówno militarnym, politycznym, jak też ekonomicznym. Realizacja tych interesów wykracza poza granice państwowe Kuby, czego przejawem jest duża aktywność państwa w regionie i subregionie, w organizacjach politycznych i gospodarczych.

Na przestrzeni lat 1975–1995 deklarowana racja stanu Kuby nie uległa zasadniczej zmianie. Od 1959 roku państwo konsekwentnie realizuje ideały rewolucji i internacjonalizmu, walki o niepodległość narodową i społeczną. Deklarowany *mesjanizm rewolucyjny* Kuby, jak określa J. M. Del Aguila uległ osłabieniu w początkach lat 70., lecz pojawił się ponownie pod koniec tych lat, by odejść na dalszy plan wobec istotniejszych, związanych z ekonomicznym i politycznym bezpieczeństwem państwa, interesów.⁴³

---

⁴³ Por.: J. M. Del Aguila; *Cuba Dilemmas...*, s. 126.

Deklarowana i realizowana racja stanu Kuby wykazują zbieżność, zaś transnarodowa racja stanu znajduje uzasadnienie w deklaracjach kubańskich na temat polityki zagranicznej. Interesy określające obecną sytuację stanu Kuby odnoszą się do regionu Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Przedstawiamy je w kilku stwierdzeniach.

W deklarowanej i rzeczywistej racji stanu Kuby istnieje wyraźna tendencja do przeciwstawiania doktryny *latinoamericanismo* – idei jedności latynoamerykańskiej, *panamerykanizmowi* – doktrynie rozwijanej przez Stany Zjednoczone, szczególnie od końca XIX w.⁴⁴ Idea jedności latynoamerykańskiej deklarowana jest zarówno w dokumentach Konstytucji Republiki Kuby z 1975, 1976 oraz 1992 roku, jak i w programie Komunistycznej Partii Kuby.

W rozumieniu egzystencjalnej, deklarowanej, rzeczywistej i transnarodowej racji stanu Kuby rozwój jedności, integracji i współpracy pomiędzy krajami regionu i subregionu ma na celu osłabienie dominacji Stanów Zjednoczonych i utworzenie jednej wielkiej społeczności narodów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, zgodnie z tradycją niepodległościowych idei Simona Boliwara i José Martíego.⁴⁵ Konsekwencją idei jedności latynoamerykańskiej w polityce zagranicznej Kuby było podejmowanie przez państwo kubańskie działań zmierzających do zmiany stosunków zależności gospodarczej i politycznej krajów Ameryki Łacińskiej od Stanów Zjednoczonych. Kuba popierała żądanie prawa do swobodnego wykorzystywania zasobów naturalnych, wysuwane przez kraje latynoamerykańskie w latach 70. oraz działania dyplomatyczne w regionie i na forum państw Trzeciego Świata, zmierzające do ustanowienia Nowego Międzynarodowego Ładu Gospodarczego, w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych.

Państwo kubańskie wyrażało na forum międzynarodowym sprzeciw wobec wszelkich aktów interwencji w wewnętrzne sprawy krajów regionu i subregionu (interwencja Stanów Zjednoczonych w Dominikanie, Grenadzie). Republika Kuby opowiadała się za koniecznością likwidacji przejawów zależności kolonialnej, szczególnie w odniesieniu do państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów (sprawa niepodległości Belize, konflikt o Malwiny, sprawa niepodległości Puerto Rico oraz karaibskich terytoriów zależnych). Kuba wyrażała również międzynarodowe potępienie wobec wojskowych rządów dyktatorskich w regionie, wyrażając jednocześnie swoją solidarność i poparcie dla ruchów politycznych i społecznych walczących z dyktaturą (Chile, Paragwaj).

⁴⁴ Por.: *Pierwsza i Druga Deklaracja Hawańska*, „Zbiór Dokumentów”.

⁴⁵ Por.: S. Bolívar, *List z Jamajki*, CESLA „Idee i ludzie”, Warszawa 1990, s. 18–25. oraz J. Martí, *Nasza Ameryka*, CESLA „Idee i ludzie”, Warszawa 1991, s. 7–16.

W sytuacjach napięć i konfliktów regionalnych Republika Kuby opowiada się za suwerennością i równością państw latynoamerykańskich, w ich rozwiązywaniu na drodze pokojowych negocjacji. Państwo uczestniczyło w poszukiwaniu rozwiązania konfliktu środkowoamerykańskiego z lat osiemdziesiątych, w celu zakończenia wojen domowych w Salwadorze i Gwatemali.

Kuba aspirowała i nadal dąży do „integracji z krajami Ameryki Łacińskiej i Karaibów wyzwolonych spod dominacji zewnętrznej i ucisku wewnętrznego, w jedną wielką społeczność braterskich narodów o wspólnej tradycji historycznej i walce społecznej przeciwko kolonializmowi, neokolonializmowi i imperiaлизmowi, w pragnieniu rozwoju narodowego i społecznego”.⁴⁶

Założenia racji stanu Kuby w odniesieniu do regionu Ameryki Łacińskiej i Karaibów charakteryzują się stałością i konsekwencją. Mają one uzasadnienie w politycznej historii kraju, nawiązują do wojen o niepodległość, a także w tradycji kubańskiej myśli społecznej i politycznej.

SUMMARY

The object of this paper is the analysis of Cuban reason of state. The authoress concentrates attention on existential, declared, real and transnational interests of Cuba in international environment. Realized analysis indicates that the subject of Cuban reason of state is the state formed as a result of socialist revolution – the first in West hemisphere, with charismatic leader. The state which was isolated periodically, now maintains diplomatic relations with all Latin American and Caribbean countries. After the downfall of the socialist system in East-Central European countries, the loss of ideological allies and main economical partners Cuban reason of state concentrates on the state security in a broad sense (both military, political and economical). An achievement of this interests causes great activity of Cuba in political and economical organisations in Caribbean subregion and Latin American region.

---

⁴⁶ *Bases Constitucionales...*, (tłumaczenie własne).